

УДК 342.5

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v4.2023.15>**Н. Мішина,**доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. Європейський суд з прав людини є одним із найвпливовіших судових органів у сфері захисту прав людини. Цей суд, що діє в рамках Ради Європи, відповідає за контроль за дотриманням положень Конвенції про захист прав людини, укладеної у 1950 році, державами-учасницями цієї Конвенції. Оскільки текст Конвенції з 1950 року практично не змінювався, але був доповнений численними протоколами, важливою частиною роботи суду є інтерпретація положень Конвенції відповідно до сучасних реалій.

Постанови, прийняті Європейським судом з прав людини, набувають прецедентного характеру. Цю практику визнають навіть країни, які не належать до англо-американської правової системи, такі, як Україна. Таке визнання виправдовується розумінням важливості захисту прав людини, визнання цих прав як найвищої цінності, а також бажанням подолати тоталітарне минуле та виправити серйозні порушення прав людини, які відбувалися в минулому.

Важливою особливістю є те, що не важливо, чи стосується постанова у конкретній справі України. Визнання юрисдикції Європейського суду з прав людини передбачає застосування його практики в цілому, а не обмежується лише справами, в яких Україна бере участь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані

з практикою Європейського суду з прав людини, дослідження якої є плідним для вирішення конституційно-правових проблем діяльності політичних партій, досліджувала низка вчених, що оприлюднювали свої розробки в українських наукових фахових виданнях (дивись, наприклад, [1-4]). Окремо варто відмітити публікацію С.В. Осауленко на тему «Рішення Європейського суду з прав людини про право на свободу об'єднання у політичні партії» (а також її послідовні монографічні праці на тему конституційно-правового статусу політичних партій) та І. І. Дахової на тему «Свобода об'єднань у рішеннях Європейського Суду з прав людини». Однак, дві останні роботи є доволі давніми, а інші – стосуються політичних партій лише частково. А тому відповідні дослідження у цій сфері не втрачають своєї актуальності.

Метою статті є аргументація необхідності пошуку та аналізу текстів тих постанов Європейського суду з прав людини, які можуть стати у нагоді при вирішенні конституційно-правових проблем діяльності політичних партій в Україні.

Основний текст. Варто зауважити, що сама по собі тематика, що має відношення до конституційно-правових проблем діяльності політичних партій в Україні, не є поширеною в українській юридичній літературі. І ще менш дослідженою є тема, пов'язана з відповідним сегментом

практики Європейського суду з прав людини (що є логічним, адже вона є більш вузькою).

Як правило, відповідні дослідження мають доволі стислий стиль викладення результатів, який зводиться переважно до викладення переліку постанов Європейського суду з прав людини, рекомендованих для подальшого дослідження. Наприклад, І. І. Дахова у своїй публікації на тему «Свобода об'єднань у рішеннях Європейського Суду з прав людини» виокремила наступні постанови:

- «Соціалістична партія та інші проти Туреччини» від 25 травня 1998 року;

- «Об'єднана комуністична партія Туреччини та інші проти Туреччини» від 30 січня 1998 року;

- «Chassagnou and Others v. France» від 29 квітня 1999 року;

- «Горжелік та інші проти Польщі» від 20 грудня 2001 року;

- «Маестрі проти Італії» від 17 лютого 2004 року [5].

Вона доволі стисло охарактеризувала кожну з постанов, і інколи залишається не дуже зрозумілим, що ж саме з їхнього тексту може бути використано при подальшому удосконаленні конституційного законодавства України про політичні партії.

Більш детальною є згадана вище стаття С.В. Осауленко. У статті авторка пропонує, щоб для подальшого удосконалення законодавства України щодо конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії враховувалися постанови, прийняті Європейським судом з прав людини у низці справ. На сучасному етапі актуальними є дві з проаналізованих С.В. Осауленко справ.

По-перше, це постанова у справі «Об'єднана комуністична партія Туреччини та інші проти Туреччини»: У цій справі суд розглянув дотримання прав меншості однією із загальнолюдських цінностей та здійснення її захисту.

По-друге, це постанова у справі «Соціалістична партія та інші проти Туреччини». У постанові в цій справі Суд захистив таку цінність, як права меншості, у контексті поновлення державної реєстрації однієї з опозиційних партій Туреччини. Крім того, суд вирішив конфлікт між такою цінністю, як свобода, у частині свободи асоціацій у політичній партії, та національною безпекою.

Варто зауважити, що ці ж самі постанови є у переліку, рекомендованому для детального дослідження з точки зору перспектив подальшого удосконалення правового становища політичних партій в Україні І.І. Даховою.

С.В. Осауленко резюмує, що ці постанови Європейського суду з прав людини «можуть служити цінними вказівками для України щодо розвитку законодавства та практики в галузі свободи об'єднання у політичні партії. Вони можуть бути використані як приклади та основи для подальших удосконалень та адаптації внутрішнього законодавства до міжнародних стандартів і вимог з питань прав людини» [6]. Слід зазначити, що після опублікування цієї статті у С.В. Осауленко вийшла друком монографія, присвячена проблемам конституційного статусу політичних партій в Україні, а згодом вона успішно захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на цю ж тему. Як у монографії, так і у дисертації вона умістила більш детальний аналіз постанов Європейського суду з прав людини, про які пише у згаданій вище статті.

Слід зауважити, що жодна з авторок не наводить у своїх публікаціях постанови, прийняті у справах за участю України (тут є можливість застосувати положення постанови чи постанов за аналогією до політичних партій навіть у випадку, коли у них не йдеться про політичні партії).

При аналізі рішень Європейського суду з прав людини, які стосуються свободи асоціацій в політичні партії, привертає увагу той факт, що жодне з них не було прийнято у справі, де стороною виступала Україна. І дійсно – цей факт варто розглядати в контексті аналізу постанов Європейського суду з прав людини щодо свободи асоціацій в політичних партіях. Іншими словами, жодне рішення Суду не було ухвалено у справі, де Україна була стороною. Це може бути спричинене різними факторами:

-низька кількість звернень до Європейського суду з прав людини: можливо, кількість справ, пов'язаних зі свободою асоціацій в політичних партіях, які подаються проти України до Європейського суду, була дуже низькою, або такі справи рідко потрапляли до Суду (варто зауважити, що відповідної статистики поки що не існує);

-відсутність системних порушень: можливо, Україна не мала системних проблем у цій сфері, які б потребували розгляду на європейському рівні. Це може свідчити про те, що Україна визнає важливість свободи асоціацій та дотримується міжнародних стандартів у цій області, коли йдеться про політичні партії (адже щодо громадських організацій Європейський суд з прав людини розглядав справи за участю України);

-застосування інших механізмів врегулювання: можливо, справи, пов'язані зі свободою асоціацій в політичних партіях, в Україні вирішуються національними механізмами або через внутрішні законодавчі та правозастосовні заходи, а отже – їх не потрібно вирішувати на європейському рівні.

Цей факт не обов'язково свідчить про щось негативне щодо України, а просто вказує на те, що на момент аналізу жодна справа, пов'язана зі свободою асоціацій в політичних партіях в Україні, не надходила до Європейського суду з прав людини

для розгляду. Саме тому в українській юридичній літературі містяться пропозиції щодо глибокого аналізу справ з цього питання за участю інших країн, та застосування висновків і пропозицій, викладених у цих справах. Це буде відбуватися на підставі положень, які закріплені у Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року.

Але, положення цього Закону поки що доводиться використовувати за аналогією, адже у ньому йдеться про постанови (в тексті Закону застосовується іменник «рішення»), прийняті у справах за участю України.

Зокрема, відповідно до чинної редакції цього Закону, «рішення є обов'язковим для виконання Україною відповідно до статті 46 Конвенції» [7]. Отже, постанови (у процитованому положенні Закону – рішення) Європейського суду з прав людини, якщо Україна була стороною у справі, є обов'язковими для виконання Україною згідно зі статтею 46 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод. Ця стаття надає зобов'язання державам-членам Ради Європи виконувати рішення суду, які стосуються конкретних порушень прав людини. У випадку, коли Європейський суд виносить рішення про порушення прав людини України, Україна має прийняти заходи для виконання цих рішень. Це може включати в себе компенсацію потерпілим особам, а також внесення змін до внутрішнього законодавства та практики з метою запобігання подібним порушенням у майбутньому. Варто зазначити, що зобов'язання виконувати рішення суду є важливим аспектом дотримання прав людини і дотримання міжнародних стандартів в цій сфері. Це також свідчить про важливість ролі Європейського суду з прав людини в забезпеченні захисту прав громадян і забезпеченні дотримання Конвенції про права людини. Слід під-

креслити, що йдеться про постанови у справах за участю України.

Важливим є й положення Закону про те, що «порядок виконання Рішення визначається цим Законом, Законом України "Про виконавче провадження", іншими нормативно-правовими актами з урахуванням особливостей, що передбачені цим Законом» [7]. Отже, порядок виконання рішень Європейського суду з прав людини, які стосуються України, визначається відповідним законодавством та нормативно-правовими актами. Зокрема, такий порядок передбачений Законом України "Про виконавче провадження". Цей Закон містить положення, які регулюють процедуру виконання рішень суду, включаючи постанови Європейського суду з прав людини. У цілому ж, під час виконання постанов суду Україна зобов'язана дотримуватися норм і вимог, що містяться в постанові суду. Додатково, інші нормативно-правові акти, які стосуються виконавчого провадження, також можуть враховуватися в процесі виконання постанов суду.

Також із процитованого вище положення випливає, що особливості виконання постанов суду можуть варіюватися в залежності від конкретного рішення, його змісту та обставин справи. Уряд та компетентні органи зобов'язані вживати всіх необхідних заходів для забезпечення ефективного виконання постанов суду та компенсації потерпілим особам. Також, важливою є прозорість та відкритість у виконанні постанов суду, а також взаємодія з органами міжнародного контролю, такими як Комітет міністрів Ради Європи, для забезпечення виконання зобов'язань перед міжнародними організаціями у сфері прав людини.

Знов-таки, варто відмітити: це положення є релевантним по відношенню до постанов, прийнятих у справах за участю України.

Нарешті, важливим є положення про те, що «виконання Рішення

здійснюється за рахунок Державного бюджету України» [7]. Відповідно до нього, виконання постанов Європейського суду з прав людини, які стосуються України, фінансується за рахунок Державного бюджету України. Це означає, що кошти для виконання постанов суду виділяються із загального фонду Державного бюджету.

Фінансування виконання постанов суду є важливим аспектом забезпечення додержання прав людини та виконання міжнародних зобов'язань перед Радою Європи. Це також свідчить про серйозний підхід України до виконання постанов суду та забезпечення компенсації потерпілим особам. Забезпечення фінансування з бюджету для виконання постанов суду є важливим аспектом забезпечення незалежності та ефективності механізму захисту прав людини в Україні. Слід підкреслити, що це положення є особливо важливим у контексті дослідження конституційно-правового статусу політичних партій – адже вони, будучи інститутами громадянського суспільства, доволі сильно залежать від фінансування їхньої діяльності.

Знов-таки, варто відмітити: це положення є релевантним по відношенню до постанов, прийнятих у справах за участю України. Так само, як і положення Закону про заходи індивідуального характеру та загального характеру.

Заходи загального характеру, як зазначено у цитованому Законі, передбачаються з метою вирішення системних проблем, що були визнані в рішенні, а також їхніх первинних причин. На сучасному етапі розвитку юридичної науки в Україні до числа таких заходів слід уважати належними:

а) внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування: Цей захід передбачає внесення необхідних змін до існуючого законодавства і процедур його застосування, які б допомогли вирішити системну

проблему та усунути порушення Конвенції;

б) внесення змін до адміністративної практики; ця дія передбачає внесення змін до адміністративних процедур, що дозволить покращити ситуацію та запобігти подібним порушенням у майбутньому;

в) забезпечення юридичної експертизи законопроектів: для забезпечення відповідності нових законопроектів стандартам прав людини Ради Європи, проводиться юридична експертиза таких законопроектів;

г) забезпечення професійної підготовки: цей захід включає в себе професійну підготовку працівників правоохоронних органів, прокурорів, адвокатів, інших фахівців, що працюють у сферах правозастосування та тримання людей в умовах позбавлення свободи. Вони навчаються відповідно до стандартів Конвенції та практики Європейського суду з прав людини;

д) інші заходи, які визначаються: цей пункт передбачає інші заходи, які можуть бути необхідними для вирішення системних проблем і припинення порушень Конвенції. Важливо, що ці заходи повинні визначатися з дотриманням наглядку Комітету міністрів Ради Європи та держави-відповідача з метою забезпечення ефективності вирішення системних проблем та відшкодування шкідливих наслідків порушень прав людини.

Висновок. При аналізі постанов Європейського суду з прав людини, які стосуються свободи асоціацій в політичні партії виявлено, що жодна з них не була прийнята у справі, де стороною виступала Україна. Узагальнено думку українських дослідників щодо того, які з цих постанов є важливими для врахування при подальшому удосконаленні конституційно-правового статусу політичних партій в Україні. Сформульовано, що на сучасному етапі в Україні бракує законодавчих положень про

те, як саме слід та / або доцільно застосовувати відповідні матеріали практики Європейського суду з прав людини у разі, якщо релевантні цій проблематиці постанови винесено у справах, стороною у яких Україна не була.

Перспективи подальших творчих розвідок у цьому напрямі полягають в кількісному та якісному аналізі звернень громадян України та інших осіб до Європейського суду з прав людини з заявами, які повністю та / або частково стосуються порушення їх права на свободу асоціацій у частині формування та / або функціонування політичних партій.

Метою статті є аргументація необхідності пошуку та аналізу текстів тих постанов Європейського суду з прав людини, які можуть стати у нагоді при вирішенні конституційно-правових проблем діяльності політичних партій в Україні. Актуальність теми пов'язана з тим, що постанови, прийняті Європейським судом з прав людини, набувають прецедентного характеру. Цю практику визнають навіть країни, які не належать до англо-американської правової системи, такі, як Україна. Таке визнання виправдовується розумінням важливості захисту прав людини, визнання цих прав як найвищої цінності, а також бажанням подолати тоталітарне минуле та виправити серйозні порушення прав людини, які відбувалися в минулому.

Узагальнено праці українських дослідників, які сформулювали, що до числа таких постанов слід уважати належними постанови у справах Chassagnou and Others v. France, Горжелік та інші проти Польщі, Маестрі проти Італії (пропозиція І.І. Дахової) та у справах Соціалістична партія та інші проти Туреччини та Об'єднана

комуністична партія Туреччини та інші проти Туреччини (пропозиція І.І. Дахової, а також С.В. Осауленко). Зазначено, що цитовані у статті публікації в українських фахових виданнях мають доволі стислий стиль викладення результатів, який зводиться переважно до викладення переліку постанов Європейського суду з прав людини, рекомендованих для подальшого дослідження.

При аналізі постанов Європейського суду з прав людини, які стосуються свободи асоціацій в політичні партії виявлено, що жодна з них не була прийнята у справі, де стороною виступала Україна. Узагальнено думку українських дослідників щодо того, які з цих постанов є важливими для врахування при подальшому удосконаленні конституційно-правового статусу політичних партій в Україні. Сформульовано, що на сучасному етапі в Україні бракує законодавчих положень про те, як саме слід та / або доцільно застосовувати відповідні матеріали практики Європейського суду з прав людини у разі, якщо релевантні цій проблематиці постанови винесено у справах, стороною у яких Україна не була.

Зазначено, що перспективи подальших творчих розвідок у цьому напрямі полягають в кількісному та якісному аналізі звернень громадян України та інших осіб до Європейського суду з прав людини з заявами, які повністю та / або частково стосуються порушення їх права на свободу асоціацій у частині формування та / або функціонування політичних партій.

Ключові слова: політичні партії, свобода асоціацій, право на свободу об'єднання у політичні партії, права громадянина, права людини, виконання постанов ЄСПЛ, постанови ЄСПЛ, практика ЄСПЛ, Рада Європи, міжнародні стандарти прав людини.

Mishyna N. Constitutional problems of political parties: European Court of Human Rights' case law

The purpose of the article is to argue for the need to search and analyze the texts of those resolutions of the European Court of Human Rights that can be useful in solving constitutional problems of the activity of political parties in Ukraine. The importance of the topic is related to the fact that the resolutions adopted by the European Court of Human Rights are precedential in nature. This case law is recognized even by countries that do not belong to the Anglo-American legal system, such as Ukraine. Such recognition is justified by the understanding of the importance of protecting human rights, the recognition of these rights as the highest value, as well as the desire to overcome the totalitarian past and correct the serious violations of human rights that occurred in the past.

The works of Ukrainian researchers who stated that among such resolutions should be considered appropriate are the resolutions in the cases of *Chassagnou and Others v. France*, *Gorzhelik and others v. Poland*, *Maestri v. Italy* (proposal of I.I. Dakhova) and in the cases *Socialist Party and others v. Turkey* and *United Communist Party of Turkey and others v. Turkey* (proposal of I.I. Dakhova, as well as S. V. Osaulenko). It is noted that the publications cited in the article in Ukrainian professional publications have a rather concise style of presentation of the results, which mainly boils down to the presentation of a list of decisions of the European Court of Human Rights recommended for further research.

When analyzing the judgements of the European Court of Human Rights, which relate to the freedom of association in political parties, it

was found that none of them were adopted in the case where Ukraine acted as a side of the case. The opinion of Ukrainian researchers regarding which of these judgements are important to take into account in the further improvement of the constitutional status of political parties in Ukraine is summarized. It is formulated that at the current stage in Ukraine there is a lack of legislative provisions on how exactly it is necessary and / or expedient to apply the relevant materials of the European Court of Human Rights case law when the relevant judgements were issued in cases, to which Ukraine was not a side.

It is noted that the prospects for further creative exploration in this direction lie in the quantitative and qualitative analysis of appeals by citizens of Ukraine and other persons to the European Court of Human Rights with statements that fully and / or partially relate to the violation of their right to freedom of association in terms of formation and / or functioning of political parties.

Key words: political parties, freedom of association, right to freedom of association in political parties, citizen's rights, human rights, implementation of ECtHR judgements, ECtHR judgements, ECtHR case law, Council of Europe, international human rights standards.

Література

1. Mishyna N. *Ukrainian Legislation on Associations: Constitutional Axiology And The European Court Of Human Rights' Case Koretskyu and Others v. Ukraine*. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. Т. 31. С. 57-63.

2. Mishyna N. V. *Role of local and regional authorities in the implementation of ECtHR judgments: bibliographical review*. Юридичний вісник. 2023. № 3. С. 146-151.

3. Qaracayev C. *Local Self-government in the Republic of Azerbaijan: Problems of the Administrative Supervision*. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2022. № 57. С. 24-27.

4. Qaracayev C. *Individual constitutional complaint in the Republic of Azerbaijan*. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2023. № 63. С. 34-37.

5. Дахова І. І. *Свобода об'єднань у рішеннях Європейського суду з прав людини. Від громадянського суспільства – до правової держави: матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 квіт. 2017 р.)*. Харків, 2017. С. 434–436.

6. Осауленко С. В. *Рішення Європейського суду з прав людини про право на свободу об'єднання у політичні партії*. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Одеса : Гельветика, 2019. Т. 23. С. 101-107.

7. *Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р.* URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення: 20.10.2023).

